

פ"ב ז' א"ל ט"ו כ"ג

במדרש נחקשה משה רבינו ע"ה והראה לו הקצ"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד ואמר כזה יתנו, ג"ל לפרש הנה כי רמזין שאלו שחטאו בעגל צפועל נכרגו ואלו שנשחרים לא עזבו רק עמדו וראו וצמחשצתם האמינו עיין ברמזין, והנה צ"ע מענין ה' על המחשבה וז' ה"ה ז"ל היינו שאם עוצד ע"ז נענש גם על המחשבה ואמרו חז"ל הרהורי עזירה קשי מעזירה, וז' הרמזים כי פוגם הנפש משח"כ המעשה צ"ל מחשבה אינו פוגם בנפש, והנה השקלים היו לכפר על העגל ה"גם אלה שנשחרו לא חטאו צפועל מ"מ לריכוס כפרה כמו עולה שמכפר על הרהורי עזירה וע"ז מחלית השקל צבעורה שהוא צמחשצת היה עזירה צענומות משח"כ צמחשצת נחוד לו צפועל נחוד ולעזירה א"ע הנשחרים לא חטאו רק צמחשצת לכן הביאו להודות שריכוס חשוכה וכפרה על ח"ג עזובה, והיינו שנתקשה מרע"ה למה מחלית השקל, והראה ה' כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד היינו שגם שלא חטאו צמחשצת מ"מ הרהורי עזירה ה' כ"ן ופוגם הנפש חלק חלקי המנעת עד כסא הכבוד ולריכוס כפרה ודוקא מחלית כמ"ש, והיינו העשיר לא ירצה וכו' וכולם שוים וכו' לכפר על נפשותיכם שהיא כפרה על שחטאו צנפשו ופגמו אותו צפועל: ועפ"ז יש לפרש מאמר חז"ל צ"ש"ם מגילה ידע הקצ"ה שעתיד המן לשקול על ישראל, לכן הקדים שקלים עיי"ש כי המן ידע שיש צידם עון ע"ז שהשתחוו לאלם וצחמת חנוסים ה' ולא ה' רק מעשה בל"ה מחשבה, אלא שיש צידם חטא עגל שה' צמחשצת ולא נכרגו ולא קצלו עונש וחזי לגרופי עתה להשתחות לאלם מעשה בל"ה מחשבה ועל דא סמך מלך קשה כהמן שיכול לישראל, וצחמת ה' נתקיים גזירתו לולי ה' הקדים שקלים לכפר על הנפש החוטאת צמחשצת והיינו דאמרו חז"ל לכן הקדים שקלים לשקליו וק"ל:

י"ג
כ"ג
כ"ג
כ"ג

ה. מטבע מחצית השקל שהיתה בירי הכתב סופר זצ"ל

2
כ"ג
כ"ג
כ"ג

בהקדמה על ספר 'דברי מהרי"א' (א"ב) על התורה (הערה 11) הובא מעשה נפלא שאירע בעת שהתאספו כל גדולי מדינת אונגארן בעיר הבירה פעסט, כדי לישא וליתן לטובת הרמת קרן התורה והדת, וגם הגה"ק בעל כתב סופר זצ"ל היה ביניהם. ויהי כטוב לבם באמצע הסעודה, הוציא הכתב סופר זצ"ל מכיסו מטבע ישן נושן, והראה להמסובים שזה אוצר נחמד לו, והוא שקל הקודש מזמן המקדש, שיש לו מעובון אביו הגה"ק החתם סופר זצ"ל. והיו שם כמאה וחמשים

רבנים, וכל אחד ואחד רצה לראותה, ומסרו את המטבע מיד ליד, ובתוך כך נעלמה המטבע ואיננה, וחפשוה ולא מצאוה, ונתהוה שם רעש גדול.

והוסבם ביניהם, שיחפשו בכיס של כל אחד ואחד, והגם כי לא נאה ולא יאה הדבר לעשות כן, אמנם ההכרח לא יגונה, כי לא היתה לפניהם ברירה אחרת. ובתוך כדי כך עמד הגה"ק רבי יהודה אסאד מסערדאהעלי זצ"ל, והכריז שבשום אופן לא יניח לחפש אצלו! ועי"ז נתבטלו החיפושים אצל כולם כי כבר לא היה בזה תכלית. אמנם רבים תמהו עליו והיה הדבר כפליאה נשגבה בעיניהם, למה הוא מסרב שיחפשו אצלו, הלא דבר הוא, דעל ידי זה הוא נותן מקום לחשוד בו ח"ו. והנה לאחר כמה שעות נכנסה המשרתת והביאה את המטבע שמצאתה בין הקערות, ושמחו כולם על הבשורה הטובה. פנו אל הגה"ק מהרי"א זצ"ל ושאלוהו, מדוע הוא סירב ולא רצה שיחפשו אצלו, הלא איגלאי מילתא למפרע שלא היה לו ממה לפחד. רק אז הוציא הוא מכיסו מטבע כזו ממש, והסביר כי גם ברשותו ישנה מטבע כזו, אך לא רצה מקודם להראותה, כיון שעל ידי זה היה מקטין את גודל התפעלותם של הנאספים, בראותם כי לא רק להכתב סופר לבדו יש המטבע הזאת, אלא גם לאחרים.

6
11
12
13
14

1

(3) ע"כ

לא.מז.יז. ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם, ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש.

יש לדקדק, מדוע בפסוק הראשון כתיב "ברית עולם" מלא 'ו', ובפסוק השני כתיב לעולם חסר 'ו'. ויש לבאר על פי מה דאיתא במסכת שבת (סט, ב) "אמר רב הונא, היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ימים ומשמר יום אחד, הייא בר רב אומר משמר יום אחד ומונה ששה". ואמרינן שם בגמרא דפליגי, מר סבר כברייתו של עולם [ימי חול נמנו אנחלה], ומר סבר כאדם הראשון [שנברא בערב שבת ויום הראשון למנינו שבת היה]. והנה אנו קיימא לן כר' הונא, דמונה ששה ימים ומשמר יום אחד.

ועש לומר דכאן רמזה לנו התוה"ק הדין הזה, דמשום הכי כתבה לעולם חסר 'ו', לרמז דהאי "לעולם" כוונתו לעולם, [פירוש, לשון העלמה, כדרשת חז"ל במסכת פסחים (נ, א) גבי "זה שמי לעולם", חסר 'ו']. דהיינו שאם נעלם ממנו יום השבת כשהולך במדבר, בכל זאת "ששת ימים עשה ה' וגו'" בתחילה, ואחרי זה "וביום השביעי שבת וינפש". והוא כדעת רב הונא דכבריייתו של עולם.

(רשימות הרי"ד מילר, בסוף סערת אליהו, מפי רבי אפרים שירקעס תלמיד הגרי"צ מוולוז'ין. ועי' לעיל כ, ח"י"ג)

למה ה' יתרה לכך נעמד אשר הוצאת ממצרים צבא גדול וכו'. יש להעיר, הלא מרע"ה היה רוצה להמליך טוב צעדס, ומה זכות היא להם מה שהוציא אותם ממצרים? ונקדים מה שפירש שלי"ה בקדוש (צפ' נחקות), עה"פ, וזכרתי את צריתי יעקב ואלף את צריתי יצחק ואלף את צריתי אברהם אזכור והארץ אזכור, הלא זכירת הצות זכות גדולה היא, ולמה נאמרה בתוכחה? ועברון, שאינו דומה מי שנתגדל ונתתקד אלל אז ת"ה וירא שמים וצעיר לו מדינה של ת"ה שהיה לו ללמוד מהם, למי שנתגדל אלל אז רשע עונד ע"ז ונעיר קו מדינה של רשעים, שלל היה לו ממי ללמוד להיטיב את דרכו, כך ישראל שהם בני אברהם יצחק ויעקב וגם נתגדלו צאריך ישראל שקדושתה גדולה מאלו עד שהאזיר של א"י מחכים, לכן עונשם גדול יותר. והנה כאלו רצה משה לנפש ולהמליך עונד על ישראל על מה שעשו את העגל, ולצאת חנוה, הלא הם נתגדלו צאריך מצרים שהיו מהור הטומאה, ר"ל, והיו שם כולם עונדי ע"ז ונשתקעו צמ"ט ש"ט, ולכן חין זה תימה על מה שעשו את העגל, וחין להעניש אותם על חטא זה. ושפיר הזכיר נתפלתו, אשר הוצאת ממצרים צבא גדול, שהיו משקעים צמ"ט ש"ט והי' הכרח להוציאם קודם הזמן צבא גדול וציד הזקה.

וואעשה אותך לגוי גדול צבאי עם אחס אומר לי ואלעך אותך לגוי גדול אס כסא של שלסה רגלים אינו עומד לפניך צעעה כעסך ק"ו לכסא של רגל אחד רצים מקשים הלא עם נעסה יחד ילורף להיות כסא של ד' רגלים וכד סויבא עניא ככר קצנע שקין אמרתי לייצב עפ"י מה שאיחא (צרכות 77 י"ד ע"ג) א"ר יוסק ונעסו ר' יוסי בן זמנא כל החולה צוכות עלמו תולין לו צוכות אחים וכל החולה צוכות אחים תולין לו צוכות עלמו נעסה חלה צוכות אחים שאמר זכור לאצנהס וכו' תלו לו צוכות עלמו שנאמר לולי נעסה

צחינו חזקים חלה צוכות עלמו וכו' וא"כ נענ"ס אס יחלה נעסה צוכות עלמו אזי יתלו צוכות אצנהס ילחק ויעקב והכי כסא של ג' רגלים ואס יחלה צוכות אצנהס א' יס' צוכותו והוא כסא של רגל אחד וא"כ וק"ל:

(4) זימס ע"פ

התורה ניתנת במתנה לעמליה

מטרת שבירת הלוחות

יש לתמוה, האיך שבר משה רבינו את הלוחות, הלא בלי תורה אין שום קיום לעולם, כמו שנאמר (ירמיהו לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי", ואמר רז"ל (עבודה זרה ג, א) שאילו לא קיבלו ישראל את התורה היה הקב"ה מחזיר את העולם לתוהו.

ותירץ הגאון ברי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שכידוע אילו לא נשתברו לוחות הראשונות לא היתה שכחה שולטת בתורה, ונמצא שכל מה שהיה אדם לומד היה זוכר לעולם. והנה כאשר ראה משה רבינו האיך כאשר כעבור זמן קצר בלבד ממעמד הר סיני כבר נכשלו ועבדו עבודה זרה, ראה עד היכן יכולים הם ליפול, וחשש שיהיה חילול השם נורא כשימצאו אנשים שיחטאו בחטאים רבים וגדולים - והחוטאים יהיו תלמידי תכמים מופלגים שהרי לא שכחו דבר מכל מה שלמדו, ואין לך חילול השם גדול מזה שחכמי התורה עוברים על דבריה. לפיכך שבר משה רבינו הלוחות, שמכאן ואילך יצטרך האדם לעמול הרבה לזכות להיות תלמיד חכם ולא לשכח תלמודו, ויטרח לקנותה במ"ח קנינים, ואדם כזה אחר רוב עמלו בודאי תכנס התורה לנשמתו ותטהרנו, ולא בקל יחטא. נמצא שתכלית שבירת הלוחות היתה לקיים התורה - ולא לבטלה ה"ו.

א"ת (6) כ"א

(5) נ"א כ"ב

(2)

חכמינו ז"ל ש"יגעת ומצאת תאמין" (מגילה ז, ב). וכבר ביארו המפרשים שלכאורה מאמר זה תמוה האיך שייך לשון 'מציאה' אחר היגיעה.

אלא הענין הוא שגם אחר כל יגיעת האדם עדיין רחוקה התורה ממנו גבוה מעל גבוה, אלא שבשכר היגיעה זוכים בה בבחינת 'מציאה', שהקב"ה ממציא את התורה לעמליה בתורת מתנה. ועוד טמון בלשון 'מציאה' שפעמים על ידי שאדם יגע בסוגיא אחת זוכה למציאה בהבנת סוגיא אחרת.

7
ט ט

כך היא דרכה של תורה, שעל ידי יגיעה זוכה האדם למציאה. וזו היתה אף דרך הלימוד של משה רבינו, והדברים מפורשים בנדרים (לה, א):

אמר רבי יוחנן, בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה, ע"כ. ובמדרש (שמות רבה מא, ו) הרחיבו הענין וזה לשונם, דבר אחר, "ויתן אל משה" (שמות לא, יח), אמר רבי אבהו, כל ארבעים יום שעשה משה למעלה היה לומד תורה ושוכת. אמר לו [-משה להקב"ה], רבון העולם, יש לי ארבעים יום ואיני יודע דבר. מה עשה הקדוש ברוך הוא, משהשלים ארבעים יום נתן לו הקדוש ברוך הוא את התורה מתנה, שנאמר "ויתן אל משה".

11

6

וזהו ענין של 'אתפשטותא דמשה בכל דור ודור' המובא בספרי המקובלים [ומקורו הוא בתיקוני זהר (ק"ב, א)], שהשפעת תורת משה מצויה בכל דור, שבאותו אופן שקיבל משה את התורה, כן הוא מלמדה בכל דור ודור לכלל ישראל.

(לב) מחני נא מספרך. על דרך הפשט הוא ספר התורה¹⁴, ורצה לומר שלא יהיה נזכר בתורה ושלא תנתן על ידו. ועל דרך המדרש¹⁵: מספרך, קללת חכם אפילו על תנאי היא באה¹⁶, מנא לן משה, שאמר, מחני/ ואע"פ שנתכפר להם עון העגל, נמחה שמו מפרשת ואתה תצוה* שלא נזכר שם שמו של משה כלל. ועל דרך השכל¹⁷: מספרך, קרא מערכת הכוכבים ספרו של הקב"ה. שכשם שהספר הוא חקיקה וציור אותיות בעיני החכמות, כן במערכת הכוכבים חקיקה וציור כחות בעיני האדם ובמספר ימי חייהם בעולם הזה הנזכרים והחקוקים שם כדבר החקוק והנכתב בספר, וכן אמר דוד: גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו¹⁸. והנה כח האדם אשר למעלה הוא יסוד העמדתו וקיומו מלמטה, ומחות¹⁹ הכח ובטולו הוא מיתתו, ולכך בקש משה בתחנתו מאתו ית' שאם לא ישא לפשעם שימחה כחו ממערכת הכוכבים, כלומר שיהרגו כי לא יוכל לראות ברעתם, והוא שכתוב במקום אחר: הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך²⁰, והוא לשון הצדיקים המצטערים הדואגים על חייהם, וכן אמר אליהו: קח נפשי כל לא טוב אנכי מאבותי²¹, וכן יונה בן אמתי אמר: קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי²². ומה שהוסיף, אשר כתבת/ הכוונה אשר חדשת, כי המחודש יעיד על המחודש כשם שהכתיבה תעיד על כותב, וכיון משה לאמר בזה כי כיון שהוא יתברך חדש הכחות ההם, בידו לבטלם. והשיב לו הקב"ה: מי אשר חטא לי אמחננו מספרי²³, לגודל קצפו עליהם הזכירם בדרך סתם ולא רצה להזכירם בשם, ואמר למשה: אתה אינך ראוי לעונש זה, כי אתה לא חטאת בזה כלל, אבל מי אשר חטא לי, הוא הראוי שאמחננו מספרי כלומר שאבטל כחם מן המערכת ומוזה יתבטל מן העולם, ובענין שהזכיר למעלה: ויחר אפי בהם ואכלם²⁴. ועל דרך הקבלה: מספרך, מן הספירות, והוא כאלו אמר: משש קצוות של מעלה שהם ששה ספירות, כי הם ראשית כל מפעל, והם נקראים מלאכת שמים וארץ, וזה סוד הכתוב: ימחו מספר חיים²⁵, מלשון ספירות גם כן, וכאלו אמר, מצרור החיים. ומכאן יש לך להבין מאמר חכמי האמת²⁶: שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של צדיקים גמורים, ואחד של רשעים גמורים, ואחד של בינוניים. והכוונה כי שלשה ספרים²⁷ שהם חסד דין ורחמים, צדיקים גמורים סבתם החסד, ורשעים גמורים סבתם הדין, בינוניים סבתם הרחמים שהוא מכריע ביניהם, והמלך שאנו מזכירין בראש השנה פועל בשלשתן.

7
ח

3

להכנס. שהיה רבן גמליאל מכיזי ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבוד, לא ייטב לבית המדרש! ובאותו יום התחוספו ארבע מאות ספסלים לבית המדרש ויש אומרים שבע מאות.

וכבר הזכרנו בשם אחד המפרשים, כיצד ידע שומר בית המדרש איזה תלמידי תוכו כבוד, כדי להכניסו לבית המדרש? וכי היה לו רוח הקודש? אלא שומר בית המדרש היה נועל את דלת בית המדרש על סורג וברית והיה רואה אם התלמידי דופק חזק על הדלת ומנסה לעשות כל מיני תחבולות להכנס. לשמוע דברי תורה, כפי שהיה עם הלל הזקן, היה מכניס אותו. אבל אם התלמיד היה רואה שטונו ובנסיון קטן כזה כבר היה הולך, ידע שאין זה תלמיד שתוכו כבוד, ולא היה מכניסו.

והוסיף הגאון מאונסדורף זצ"ל, ושאל: מדוע משמיעה לנו הגמרא את מספר הספסלים שנחרבו בבית המדרש, שזה דבר לא מוגדר, הרי יש ספסלים שיש בהם ארבעה מקומות ויש ספסלים שיש בהם עשרה מקומות, אם כן היה לחז"ל להשמיץ לנו דבר מוגדר, את מספר התלמידים?

וביאר הרב שבזמנו של רבן גמליאל היו כל התלמידים תוכם כבוד והיו איננו לעמוד בנסיונות, וכאשר היו בבית המדרש ולא היה מקום היו עומדים כדי לישוע דברי אלהים חיים. אך בזמן רבי אלעזר בן עזריה שנכנסו תלמידים שאין תורתם כבוד ולא יכלו לעמוד בנסיונות, מיד כשכאו שאלו היכן הספסלים לישוע. שהעמידה הטרידה אותם, והיה צורך להוסיף ספסלים. לכן ההדגשה הייתה על הספסלים שזה היה הענין בבית המדרש היכן הספסלים, שעד היום דבר זה לא נזכר לו חשיבות כל כך.

ואפשר על דרך הנ"ל לבאר את הפסוק: "כי קרוב אליך הדבר מאד ויחין ובלבך לעשותו", כיצד קרוב אליך הדבר, כאשר בפך ובלבך לעשותו. נשאל: לאדם רצון אמיתי, אז אין דבר העומד בפני הרצון. גם אם בית המדרש היה שטן ימצא לעצמו פתח להכנס, כי קרוב אליך הדבר מאד - כשבפך ובלבך לעשותו.

עוד שמעתי מבארים, מדוע הגמרא מספרת שהחרבו הספסלים ולא תלמידיהם משום שהתלמידים שכאו היו תלמידים שאין תוכם כבוד, ולא הייתה להם חשיבות כל כך להזכרים. לכן הזכיר את הספסלים כיון שהם החרבו אבל הלוכדים לישוע שמים - לא החרבו.

תבשילו חלילה - טעם עבירה כבר ניטל הימנו, הוא לא ישבע נחת בשום פנים מתענוגי עולם הזה... מכיון שלמד תורה ועמד על חומר העבירות, כליותיו ייסדרו ומצפוננו לא יתן לו מנוח.

אף כאן: כיון ששמענו ישראל דברי אלקים חיים במעמד הר סיני, וקיבלו עליהם עול תורה ומצוות, לא הייתה שמחתם שלמה כשהיו מרקדין לפני העגל, ולא הייתה להם הנאה מן החטא, לפיכך הייתה שמחתם מהולה ביכבה....

ומישה יקחו את האהל ונתה לו מוויץ לבוונה הרוק מן הבוונה וקרא לו אהל מועד ויהיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מוויץ לבוונה" (לג' ז')

בעקבות מעשה העגל, משה רבנו נטה אהלו מחוץ למחנה, וכל מי שביקש לדעת את ה' היה מגיע אל האהל. מכאן הביא "בעל הטורים" רמז לכך שמי שרוצה לקנות תורה, צריך לקיים בעצמו "הוי גולה למקום תורה", לצאת מן המחנה. ובשל"ה הביא רמז מ"בעל ההגדה" באומרו "צא ולמד" כשביל ללמוד, צריך לצאת מן העיר, צריך לעשות הקרבה.

וכיצד מגיעים להקרבה כזאת, כשאדם מבקש את ה' ומחפש את ה' באמת, אז הוא מוכן להקריב את עצמו לגלות למקום תורה.

ובשם הגאון מאונסדורף אומרים, שמישה ראה שיש אנשים בעם שאין תוכם כבוד, כשמוגיע נסיון מיד פורקים עול, עושים עגל זהב. על כן נטה את אהלו מחוץ למחנה ומי שתוכו כבוד, מבקש ה' באמת, לא יחטוף כל מאמץ ויצא מהעיר כדי לשמוע תורה מפי משה רבנו. אך פורקי העול בדגע שיהיה להם נסיון קל - לעזוב את העיר - הם יעדיפו להישאר בעיר ולא יבואו. ובכך משה קיבל את כל היראים שתוכם כבוד.

זה שמוכב בתלמוד נרמזות, ע"א: באותו יום שמינו את רבי אלעזר בן עזריה ליהודי ויחליאל סילקו את שומר הפתח וניתנה רשות לכל התלמידים